

У КАПЦЮРОХ ГПУ

Документальная повесть

АХ, ЯК ТАМ ДОБРА...

А было гэта гэтак.

Група паслоў польскага сойму левага кірунку вярнулася з Менску. Большасць сярод гэтых «экскурсантаў» былі беларускія паслы.

Папутчык спаткаўся ў Вільні на нейкай вечарыне з паслом Мятлой*.

— Ну, і як там у Менску?

— Гм... О!.. Ого!..

— Узапраўды?

— О, яшчэ як!

— Далібог?..

— Эге!..

— Беларускія школы?

— Тысячы! Уся савецкая Беларусь пакрыта густой сеткай школ...

— Беларускіх?

— Беларускіх.

— Універсітэт?

— Беларускі.

— Выдавецтва?

---

* Пазней памёр на Салаўках.

— О! Тыраж кніжкі даходзіць колькідзесят тысячаў... Госіздат плаціць вялізныя ганарары... З'явілася шмат маладых выдатных талентаў...

— Што вы кажаце!

— Ага!

— Тэатр?

— О, тэатр!.. Каб вы бачылі!.. Каб вы былі ў тэатры!.. Тэатр!.. О-го-го!

— Рэпертуар?

— Арыгінальны і перакладны. З'явілася шмат беларускіх п'есаў: «Кастусь Каліноўскі», «Каваль-ваявода», «Вір», «На Купалле»...

— Акцёрскія сілы?

— Ой-ой-ой!.. А якія пастаноўкі!.. Дэкарацыі... балет... аркестра...

— Ну?

— Кажу вам.

— Няўжо ж?

— Але... але!

— Гм...

Папутчык найбольш цікавіўся тэатрам. Калісь у Менску стараўся стварыць прафесійны тэатр. Цяпер у гэтым жа Менску, дзякуючы дзяржаўнай субсідыі, ёсць першарадны тэатр, дзе працуюць сапраўдныя акцёры...

У старым езуіцкім катэхізісе сярод пытанняў і адказаў ёсць, паміж іншым, гэтакія:

— Ці ў небе добра?

— Ах, як добра...

Гэтае «ах» узмацоўвала людзей у веры ў шчаслівае жыццё ў небе.

Гэтаксама дзеялі на Папутчыка «ахі» і «охі» Мятлы. Ён усё болей пераконваўся, што ў Менску...

... ах, як добра...

Пасля яшчэ спытаўся:

— А як вам здаецца? Калі б, на той прыклад, я туды паехаў?..

— Дык жа вас там чакаюць!

— Што кажаце! Была там гутарка аба мне? Успаміналі?

— І не раз. Казалі, што вы ў Менску надта патрэбны.

— Дык думаеце, што я зрабіў бы добра, калі б паехаў?

— Безумоўна! Там — вось поле да працы!

— Ну, як гэта... Як бы сказаць?.. Тэрор?.. ГПУ... Памятаю, калісь карысталася вялікай папулярнасцю «стенка»...

— Што вы... Але ж гэта беспаваротна мінавала. Гэта былі часы ваеннага камунізму. Цяпер жыццё зусім нармальнае.

— Ну, а як справы харчавання?

— Усяго колькі хочаш. Цяпер жа нэп... Магазіны завалены харчамі... А ікра!.. Ах, якая смачная ікра!.. Ну, толькі з мануфактурай труднавата.

— Дык, канец канцоў, кажаце, каб ехаць?

— Я на вашым месцы ні хвіліны бы не думаў...

* * *

Гэтая гутарка адбывалася ў 1926 годзе.

У Вільні шырыла свае ўплывы «Грамада», захопліваючы ўсіх; там, у БССР, яшчэ трывала распачатая Леніным «перадышка», новая эканамічная палітыка, і давала магчымасць свабодней уздыхнуць. На рынках з’явіліся прадукты вёскі, у крамах было даволі спажывецкіх тавараў.

Праводжаная энергічна, паводле загаду зверху, беларусізацыя не надта падабалася старым расейскім чыноўнікам, якія апанавалі ўсе савецкія ўстановы ў Менску, але цешылася беларуская інтэлігенцыя з таго і гэтага боку гранічнае мяжы. У беларускай сацыялістычнай савецкай рэспубліцы беларусы бачылі свой П’емонт, які злучыць парэзаныя рыжскім трактатам беларускія землі.

Дык няма дзіва, што на Віленшчыне шырыліся рэвалюцыйныя настроі, а вочы ўсіх зварачаліся на ўсход, дзе...

... ах, як добра!..

А «Сялянска-Работніцкая Грамада» дапамагала гэтым настроям пашырацца яшчэ болей.

Толькі маленькая група беларусаў, якая гуртавалася ў «Беларускай Часовай Радзе», про-

ціставілася «Грамадзе» і вяла палітыку г. зв. «полёнафільскую».

Лідэрам «Грамады» быў атуманены бальшавікамі ідэйны беларус Браніслаў Тарашкевіч, на чале «Рады» стаяў кар’ерыст і «тёмная личность» др. Арсен Паўлюкевіч.

* * *

Папутчык... быў віцэ-старшынёй паўлюкевічэўскай «Рады». Але рэвалюцыйныя настроі запыталі і да «Рады». Папутчык ужо быў амаль чырвоны і, калі не зрываў канчаткова з Паўлюкевічам, дык толькі дзеля таго, каб дачакацца адпаведнага моманту, калі разам з сваім выхадам з «Рады» можна будзе зрабіць яе развал. Іншыя сябры былі таксама народ няпэўны. Паўлюкевіч ведаў гэта добра, і ягоныя вочы неспакойна сачылі ўсіх. Ён прадчуваў, што хочучь зрабіць яму нейкую неўспадзеўку, разварушыць ягонае «хлебное дело» — Беларускаю Раду...

Бунтарскі настрой сярод сяброў «Рады» павялічвала яшчэ тая прычына, што ваявода Рачкевіч не выплаціў субсідыі і сябры даўжэйшы ўжо час не толькі не мелі на гарэлку, але нават на абед.

Папутчык быў раздвоены. Уваходзячы покуль што ў склад «Рады», ён духова быў ужо з рэвалюцыйнай «Грамадой».

ГОСЦЬ З МЕНСКУ

Адзін раз, у жніўні 1926 года, у нядзелю ў кіно «Helios» пры Віленскай вул. адбываўся мітынг. Гаварыў кіраўнік «Грамады» Тарашкевіч. Пасля яго меўся прамаўляць Рак-Міхайлоўскі ды іншыя грамадаўцы.

Аднак ім ужо не ўдалося выйсці на трыбуну, дзеля таго што прадстаўнік польскае ўлады, які быў на мітынгу, спыніўшы пару разоў першага прамоўцу, распусціў мітынг.

Кіно было перапоўненае. Настрой панаваў гарачы. Ад часу да часу адна частка публікі перашкаджала прамоўцу варожым крыкам, другая — біла шалёнае брава.

Калі б зборка не была разагнаная, дайшло б да бойкі. Па Віленскай вуліцы раз'язджалі конныя паліцыянты. На гэтым мітынгу быў і Папутчык. Разам з іншымі глядзеў на прамоўцу Тарашкевіча, прагавіта глытаючы кожнае ягонае слова, разам з іншымі скрыгатаў зубамі і сціскаў кулакі, калі мітынг быў распушчаны.

Выйшаў на вуліцу разам з іншымі. На рагу Віленскай і вул. Міцкевіча падышоў да яго нейкі незнаёмы ў шэрым паліце і гэткай жа шапцы.

— Добры дзень! Не пазнаяце?

— Выбачайце... не прыпамінаю, — адказаў Папутчык.

— Я — Селях з Менску. Мы калісьці спатыкаліся.

— У Менску? Дзе? Мо ў «Беларускай Хатцы»?

— І ў «Беларускай Хатцы».

— На Конскай Плошчы?

— Але.

— Што ж вы тут робіце? Скуль вы ўзяліся?

— Учора я прыехаў з Менску.

— З Менску?

Папутчык расцікавіўся:

— З Менску, кажаце? Ну, як там? Кажыце ж, калі ласка! Я хацеў бы пагаварыць з Вамі аб Менску... Вы надоўга прыехалі?

— Сам не ведаю. Я дастаў водпуск. Думаю сабе: куды ж паехаць? Хацеў паглядзець, як жывуць у капіталістычных краях. Ну і выбраў Вільню.

— Вы былі на мітынгу? Як жа ж Вам спадабалася Тарашкевічава прамова?

— Добра казаў... Вельмі добра... А можа б, мы пайшлі кудысьці паабедалі? — раптам запрапанаваў незнаёмы. — І тады пагаворым аб усім...

— На жаль, я... як бы гэта сказаць... Ну, кажучы шчыра, не маю пры сабе грошай...

— Вось глупства, — сказаў Селях. — Я маю крыху даляраў... Дзе тут можна добра закусьць?.. Я не тутэйшы, не ведаю...

— Недалёка адсюль «Зацішэ». Там нічога сабе... Толькі мне надта прыкра... бо як я ўжо казаў...

— Ах, не будзем аб гэтым казаць! Вось яшчэ якія цырымоніі... Мы ж старыя прыяцелі!..

Прыяцелі пайшлі ў рэстаран. Неяк адразу завязалася паміж імі гарачая сімпатыя.

Няма дзіва. Адзін прыехаў з савецкага раю, а другі ў гэты рай імкнецца ўсёй душой.

Першай тэмай гутаркі пры чарцы гарэлкі быў, ведама, Менск. З гэтай гутаркі Папутчык даведаўся, што ягонья менскія прыяцелі добра яго ўспамінаюць і ахвотна бачылі б у сваёй грамадзе; што яму, Селяху, даручана пасуліць Папутчыку, каб ён хутчэй перабіраўся ў Менск. Далейшая гутарка перайшла на палітычныя тэмы. Гаварылася аб палажэнні беларусаў пад Польшчай, аб «Грамадзе», аб «Беларускай Радзе». Новы знаёмы з асаблівым зацікаўленнем распытваўся аб гэту апошнюю. Папутчык расказваў. Казаў, як ён незадаволены, што ў свой час звязаўся з гэтай арганізацыяй, казаў аб сваёй дзіўнай тут ролі, калі, духова будучы з «Грамадой», фізічна быў сябрам «Рады». Злаваўся на сябе самога і пляваў на «Раду».

Прыяцельская гутарка, падліваная значнай колькасцю алкагольных напіткаў, зацягнулася да ночы. Пасля — таксі. Антокаль, падмястовы начны рэстаранчык, дансінг. Новы прыяцель Папутчыка меў дужы арганізм. Нягледзячы на вялізарную колькасць выпітай гарэлкі, каньяку, лікёраў і піва, быў цвярозы.

У «БЕЛАРУСКАЙ РАДЗЕ»

«Беларуская Рада» займала тры брудныя пакойчыкі на найвышэйшым паверсе гатэля Сакалоўскага пры Нямецкай вуліцы.

На сценках танняя олеодрукі: заснуўшая німфа, Атэла на судзе дожаў ды іншыя, гэтак часта спатыканыя ў піўнушках і публічных дамах.

Мэблі: паламаныя бюркі, канапы з трэснутымі спружынамі, якія вылазілі праз падзёртую тканіну, падбор розных фасонаў крэслаў.

У гэтых непрыглядных абставінах кавалася беларуская «полёнафільская» думка, як процівага збальшавізаванай тарашкевічаўскай «Грамадзе», якая штодня пашырала свае ўплывы.

Адзін пакойчык быў кабінетам старшыні, другі — рэдакцыяй, адміністрацыяй і экспедыцыяй часопіса, які меўся быць тыднёвікам, але з'яўляўся як папала, у залежнасці ад выплаты рачкевічаўскай субсідыі. Тутака пасля выхаду нумара працаваў Барыс Кавэрда, адміністратар і экспедытар у адной асобе, складваючы свежыя нумары, наклеіваючы адрасы, высылаючы. Трэці пакойчык — сакратарыят «Рады» ўдзень, а ўночы начлежка двух беспрытульных сяброў прэзідыума.

Селяха з усіх «достопримечательностей» Вільні найбольш цікавіла «Рада». З адным з сяброў прэзідыума яго звязвалі быццам школь-